

УДК 81'282 (476.7)

UDC 81'282 (476.7)

СУАДНОСНЫЯ НАЙМЕННІ НАСЯКОМЫХ У ДЫЯЛЕКТНАЙ МОВЕ БЕЛАРУСІ І ЧЭХІІ

RELATED NAMES OF INSECTS IN DIALECT LANGUAGES OF BELARUS AND CZECH

Ю. В. Чарнякевіч,
*кандыдат філалагічных навук,
дацэнт кафедры мовазнаўства
і лінгвадыдактыкі Беларускага
дзяржаўнага педагагічнага
ўніверсітэта імя Максіма Танка*

Yu. Charnyakevich,
*PhD in Philology, Associate Professor
of the Department of Linguistics
and Linguodidactics, Belarusian
State Pedagogical University
named after Maxim Tank*

Паступіў у друк 03.10.22.

Received on 03.10.22.

У артыкуле аналізуецца лексічныя карты дзвюх асноўных лінгвагеаграфічных прац беларускіх і чэшскіх вучоных. Лексічны атлас беларускіх народных гаворак і *Český jazykový atlas* (Чэшскі лінгвістычны атлас) былі створаны і выдадзены прыкладна ў адзін час, і яны вельмі падобныя паводле аб'ёму і паводле зместу. Па гэтай прычыне лексічныя карты гэтых атласаў уяўляюць значную цікавасць для правядзення параўнальных даследаванняў беларускай і чэшскай моў. Аналіз карт, прысвечаных жывёльнаму свету (а менавіта, назвам насякомых), выразна паказаў, што літаратурныя і дыялектныя словы беларускай і чэшскай моў даволі суадносныя, што праяўляецца не толькі на лексічным, але і на фанетычным і марфалагічным узроўнях. Да таго ж, многія з беларускіх лексем, якія суадносяцца з чэшскімі, знаходзіцца ў заходняй частцы Беларусі.

Ключавыя словы: дыялекты, дыялектная лексіка, лінгвагеаграфія, лінгвістычныя карты, атлас, Беларусь, Чэхія.

The article analyzes lexical maps of the two main linguogeographical works of Belarusian and Czech scientists. Lexical atlas of Belarusian folk dialects and *Český jazykový atlas* (Czech linguistic atlas) were created and published approximately at the same time and are very similar in volume and contents. For this reason the lexical maps of these atlases are of significant interest for comparative research of the Belarusian and Czech languages. The analysis of the maps devoted to animal world (in particular, insects) shows that literary and dialect words of the Belarusian and Czech languages are quite related; this fact is expressed not only on lexical but also on phonetic and morphological levels. At the same time, many Belarusian lexemes related to the Czech ones are located in the western part of Belarus.

Keywords: dialects, dialect vocabulary, linguogeography, linguistic maps, atlas, Belarus, Czech.

Значная цікавасць да беларуска-чэшскіх лексічных паралеляў у сучаснай дыялекталагічнай навуцы звязана, у першую чаргу, са стварэннем як асобных нацыянальных атласаў абедзвюх моў, так і са з'яўленнем чарговых выпускаў Агульнаславянскага лінгвістычнага атласа. Менавіта падобныя маштабныя лінгвагеаграфічныя працы дазваляюць выявіць падабенства многіх лексем, адлюстраваных на лінгвістычных картах, і, такім чынам, засведчыць пэўнае адзінства славянскага моўнага кантынууму, якое, тым не менш, з'яўляецца досыць стракатым і неаднародным у розных рэгіёнах Славіі.

Мэта артыкула – паказаць як адрознасць, так і пэўную суадноснасць найменняў насякомых у гаворках Беларусі і Чэхіі. Гэтыя найменні складаюць даволі значны і архаічны пласт славянскай лексікі і неаднойчы траплялі пад увагу як айчынных, так і замежных

даследчыкаў. Але толькі ў апошнія дзесяцігоддзі, у сувязі з выходам з друку буйных лінгвагеаграфічных работ як беларускіх, так і чэшскіх навукоўцаў – Лексічны атлас беларускіх народных гаворак і *Český jazykový atlas*, – з'явілася магчымасць яскрава прадэманстраваць арэалы распаўсюджвання названых лексічных адзінак з дапамогай метадаў лінгвагеаграфіі і паказаць іх несумненную сувязь на фоне ўсяго славянскага дыялектнага абшару з дапамогай правядзення ізаглас розных моўных узроўняў.

Для нашага даследавання мы абралі пераважна карты, якія змяшчаюцца ў першым томе Лексічнага атласа беларускіх народных гаворак (ЛАБНГ) і прысвечаны лексіцы жывёльнага свету (а менавіта тыя, што звязаныя з найменнямі насякомых). У сувязі з тым, што *Český jazykový atlas* (Чэшскі лінгвістычны атлас, *ČJA*) пабудаваны па іншай схеме, найменні насякомых

змяшчаюцца ў другім томе названага лінгвагеаграфічнага выдання. Усё гэта цалкам зразумела, таму што і чэшскі, і беларускі нацыянальныя дыялекталагічныя атласы складаліся па розных, не звязаных паміж сабой, праграмах ды мелі свае канкрэтныя мэты і задачы.

Такім чынам, прывядзём некаторыя прыклады, прааналізаваўшы суадносныя найменні насякомых, якія адлюстраваны ў беларускім і чэшскім нацыянальных лінгвістычных атласах.

Божая кароўка – slunečko sedmítečne

Для назвы *божай кароўкі* (*Coccinella septempunctata*) у беларускай дыялектнай мове выкарыстоўваецца даволі шмат разнастайнай і стракатай лексікі. На паўночным усходзе Беларусі пераважае назва *бóжайа* (*бóгава*) *карóўка*, *карóўка-багóўка*, *карóўка-мурóўка*, *карóўка-бурóўка*, *карóўка-бурóўшка*, *бóгава цялушка*, *карóўка* і іх фанетычныя і словаўтваральныя варыянты. У наваколлях Мінска разам з назвай *божая кароўка* зафіксавана лексема *андрэйка* і яе варыянты, на Гомельшчыне на захад ад Дняпра пашырана слова *пётрык*, а на захадзе Гродзенскай вобласці – *ядзерка*. Таксама даследчыкамі адзначаюцца лексемы *вэдрык*, *бэдрык*, *бедрónка*, *пятрóўка*, *пятрó*, *хвэдарка*, *сóнейка*, *засулька*, *калода* і многія іншыя [1, карта 353, с. 1138–139; 2, с. 173; 5]. Гэтыя даныя пацвярджаюцца і сучаснымі рэгіянальнымі лінгвагеаграфічнымі даследаваннямі [4, карта 231, с. 188].

У чэшскай дыялектнай мове пашыраны іншыя шматлікія варыянты (зафіксавана 188 (!) розных найменняў божай кароўкі) [3, с. 16–17]. Так, у цэнтральнай Чэхіі распаўсюджана лексема *sluničko*, суадносная з літаратурнай нормай *slunečko sedmítečne*. На поўначы Чэхіі пашыраны назвы *berunka*, *bedrunka*, *beruska*, а на ўсходзе – *marunka*, *merunka*, *bedrunka*, *medrunka*. На поўдні чэшскага дыялектнага кантынуума распаўсюджаны найменні *halinka*, *houlinka*, *bablinka*, *popelinka*, *pinkalinka*, *berunka*, *verunka*, *marunka*, *majdalenka*, *korunka* ды некаторыя іншыя [7, карта 47].

Апошнія з названых чэшскіх дыялектных назваў *божай кароўкі*, відаць, узыходзяць да імёнаў уласных, параўнай *verunka* (Вераніка), *marunka* (Марыя), *marinka* (Марыя Магдалена), *majdalenka* (Магдалена), *beruska*, *baruska*, *berunka* (Барбара), *halinka*, *helenka* (Алена) [7, карта 47, с. 131–133]. Тое самае можна сказаць і пра згаданыя беларускія лексемы, параўнай *андрэйка* (Андрэй), *пятрó* (Пётр, Пятро, Пятрук), *хвэдарка* (Фёдар, Хведар) і іншыя [6, т. 1, с. 113–114]. Што да найбольш пашыранай

назвы *божая кароўка*, то яна, несумненна, утвораная ад слова Бог [2, с. 173; 6, т. 1, с. 267].

Назвы божай кароўкі, суадносныя на картах чэшскага і беларускага дыялектных атласаў, таксама прысутнічаюць. Напрыклад, чэшскае дыялектнае *bedrunka* суадносіцца з беларускім дыялектным *бедрónка*, *бэдрык*. У сваю чаргу, названае найменне мае свае лексічныя паралелі з польскім *biedronka*, *biedrunka*, *biedronka* ды, відавочна, звязана з польскімі *biedroń* 'стракаты вол', *biedrona* 'стракатая карова' і г. д. [6, т. 1, с. 342]. Слова *бедрónка* ў дыялектнай мове Беларусі зафіксавана спарадычна і толькі ў заходніх раёнах нашай краіны (у Іўеўскім, Гродзенскім, Ваўкавыскім раёнах Гродзенскай вобласці) і, несумненна, з'яўляецца паланізмам.

Яшчэ адна назва, суадносная з чэшскім *sluničko*, – *сóнейка*, адзначана толькі ў двух населеных пунктах на тэрыторыі Беларусі (в. Лукі Карэліцкага раёна Гродзенскай вобласці і в. Сушыцк Пінскага раёна Брэсцкай вобласці). Але, магчыма, гэта слова не столькі запазычанае з чэшскай мовы, колькі ўзнікла па падабенстве з сонцам, параўнай чэшскае *slunečnice* 'сланечнік' і беларускае дыялектнае *сónца* 'сланечнік'. Хоць, зразумела, узнікненне падобнага слова можа быць растлумачанае і ў сувязі з рэлігійнымі павер'ямі (Бог-сонца) [3, с. 33].

Страказа – vážka

Сярод найменняў *страказы* (*Odonáta*) у беларускай дыялектнай мове сустракаюцца лексемы *страказá*, *стрэлка*, *стралá*, *строк*, *стрыжка*, *бáбка*, *кóнік*, *зыкаўка*, *швайка*, *чáйка*, *казá*, *кóзлік* і іншыя [1, карта 354; 2, с. 173]. На беларускай тэрыторыі агульнапашыранай з'яўляецца лексема *страказá*, а, магчыма, блізкія да яе па паходжанні словы *стрэлка* і *стралá* адзначаюцца на поўначы Беларусі, а таксама ў заходняй Магілёўшчыне. Як мяркуюць навукоўцы, назва *страказá* з'яўляецца вытворнай ад слова *стрыкаць* 'рабіць хуткія рухі; пстрыкаць' [6, т. 12, с. 313]. Магчыма, блізкія да яе па паходжанні і лексемы *стрэлка* і *стралá*. Разам з тым, названыя словы могуць быць і вынікам метафарычнага пераносу значэння агульнавядомага *стралá* па падабенстве знешняй формы гэтага насякомага да прадмета старажытнай зброі [2, с. 173].

На Міншчыне, усходняй Гродзеншчыне, паўночна-ўсходняй Брэстчыне і заходняй Гомельшчыне страказу называюць *бáбка*. Названае слова, на думку навукоўцаў, хутчэй за ўсё ўтворанае ад слова *бáба* 'жанчына' ці асновы *баб-*, хоць у гэтым тлумачэнні і ёсць пэўныя сумненні [2, с. 174; 6, т. 1, с. 254].

На тэрыторыі Цэнтральнага і Заходняга Палесся, а таксама ў Шчучынскім і Воранаўскім раёнах Гродзенскай вобласці пашырана назва *кóнік* (*кóнык*) [1, карта 354; 2, с. 175]. Назва *кóнік* адзначана ў гаворках Брэсцкай вобласці і падчас правядзення рэгіянальных лінгвагеаграфічных даследаванняў [4, карта 232, с. 188].

На думку навукоўцаў, этымалагічна *кóнік* – гэта памяншальная форма назоўніка ад **копъ*, які, у сваю чаргу, выводзіцца з праславянскага *котопъ* (ст.-рус. *комонь* ‘баявы конь’) [6, т. 5, с. 96–97]. Як адзначаюць даследчыкі, лексема *кóнік* (*кóнык*) у значэнні ‘страказа’ ў асноўным лакалізуецца на беларуска-польска-лужыцкай моўнай тэрыторыі [2, с. 175].

Што да чэшскай дыялектнай мовы, то тут прысутнічаюць іншыя лексемы. Літаратурнае *vážka* пашырана на ўсёй тэрыторыі чэшскай дыялектнай мовы, як і слова *šidlo* (і яго варыянты). І толькі на самым усходзе Чэхіі, у арэале сілезскіх і змешаных гаворак (чэшскае *slezská skupina, nařečne ruznorodé*) на мяжы з Польшчай, мае распаўсюджванне слова *kobylka*. Таксама сустракаюцца назвы *šidloboto, kladivo, motovidlo, sklenar* і некаторыя іншыя [7, карта 49].

Адметна, што ў беларускіх гаворках адзначана і слова, цалкам тоеснае чэшскаму літаратурнаму *vážka*. Так, лексема *vážka* ‘страказа’ зафіксавана збіральнікамі матэрыялаў для ЛАБНГ у вёсцы Мсцібава Ваўкавыскага раёна Гродзенскай вобласці [1, карта 354, с. 139]. Хутчэй за ўсё, гэтае слова – багемізм, які прыйшоў у беларускія гаворкі непасрэдна з чэшскага моўнага арэала.

Матыль – motýl

Найбольш пашыранымі для абазначэння матыля (Lepidoptera) ў гаворках Беларусі з’яўляюцца назвы *матыль, мотыль, мутэл*. Гэтае слова адзначаецца прыкладна ў межах паўднёва-заходняга дыялекту беларускай мовы і вядома ва ўсіх славянскіх мовах [1, карта 355; 2, с. 175]. Слова *матыль* (*мотыль*) мае значнае распаўсюджванне і ў гаворках жыхароў Брэсцкай вобласці [4, карта 233, с. 189]. Паходжанне слова не зусім яснае: некаторыя даследчыкі лічаць, што першапачаткова яно абазначала ‘гнавы матыль, жук’, іншыя навукоўцы выводзяць *матыль* ад **met-, *mot-* ‘насякомае, якое матляецца туды-сюды, траецца ў час палёту’, а нехта з этымолагаў бачыць тут праяву старажытных балта-славянскіх павер’яў [2, с. 175; 6, т. 6, с. 262–263].

Назва *матылька* (*мотылька, матылка*) фіксуецца пераважна на захадзе Гродзеншчыны і ў асобных пунктах на поўначы Брэстчыны, а *мятлік* – у межах паўночна-ўсходняга дыялек-

ту беларускай мовы. У Заходнім Палессі адзначана слова *бáбка* (*бáбочка, бáбычка*), паходжанне якога таксама не зусім яснае. Так, напрыклад, адны даследчыкі лічаць, што «ў аснове назвы ляжыць уяўленне, нібыта душа памерлага (продка, бабулі) працягвае сваё існаванне ў выглядзе матыля», а іншыя навукоўцы сцвярджаюць, што прычына заключаецца ва ўяўленні «пра бабу-чарадзею» [2, с. 176; 6, т. 1, с. 248].

Чэшскае літаратурнае *motýl* распаўсюджана на ўсёй тэрыторыі чэшскага дыялектнага арэала, за выключэннем лексем *motrlak* і *mentel*, якія зафіксаваны даследчыкамі на самым усходзе Чэхіі, у арэале сілезскіх і змешаных гаворак (чэшскае *slezská skupina, nařečne ruznorodé*) на мяжы з Польшчай. Таксама ў рэдкіх выпадках адзначаны найменні *mura, matoulik, motovidlo* і некаторыя іншыя [7, карта 54].

Як бачна, чэшскае літаратурнае *motýl* цалкам суадносіцца з беларускім дыялектным *матыль* (*мотыль*), пашыраным у паўднёва-заходнім дыялекце беларускай мовы [1, карта 355; 2, с. 175].

Вусень – housenka

Вусеня матыля ў большасці гаворак Беларусі называюць *вусень*. Паводле этымолагаў, слова ўтворана шляхам другаснай дэрывацыі ад *вусеніца*. А *вусеніца*, у сваю чаргу, паходзіць з прасл. **vosenica* (**osēnica*), утворана ад **vosъ* (**osъ*) ‘вус’ [6, т. 2, с. 231]. У заходняй і паўночнай частках краіны вусеня матыля называюць *чарв’як*, а таксама *вусеніца, гусеніца, осэныца*. У цэнтральным Палессі, паралельна з лексмай *вусень*, мае пашырэнне і слова *гусень* [1, карта 356].

Калі казаць пра чэшскую дыялектную мову, дык тут сярод назваў вусеня пераважае літаратурнае *housenka*. На паўднёвым усходзе краіны, у арэале мараўскіх гаворак (чэшскае *středomoravská skupina*) вусеня матыля называюць *houska*. Таксама на самым усходзе Чэхіі, на мяжы з Польшчай, побач з літаратурным *housenka* даследчыкамі адзначана і дыялектнае слова *houseňice* [7, карта 55].

Як бачна, беларускае дыялектнае *гусеніца*, адзначанае на поўначы і захадзе Беларусі, амаль цалкам суадносіцца з чэшскім дыялектным *houseňice*, якое фіксуецца на ўсходзе Чэхіі. Акрамя таго, літаратурнае чэшскае *housenka* суадносіцца з беларускім дыялектным *гусянка*, адзначаным збіральнікамі матэрыялаў для ЛАБНГ у вёсцы Любішчыцы Івацэвіцкага раёна Брэсцкай вобласці [1, карта 356, с. 139–140]. Слова *гусянка*, з націскам на першым складзе, як і ў чэшскай мове, зафіксавана і ў вёсцы Гічыцы Івацэвіцкага

раёна Брэсцкай вобласці падчас правядзення рэгіянальнага лінгвагеаграфічнага даследавання [4, карта 234, с. 189]. Таму можна з упэўненасцю сказаць, што ў Івацэвіцкім раёне Брэсцкай вобласці існуе кампактны арэал пашырэння слова *гўсянка* (*гусянка*), суадноснага з чэшскім літаратурным *housenka*.

Заклучэнне. Зварот да лексікі жывёльнага свету, звязанай з найменнямі насякомых і адлюстраванай на картах абодвух нацыянальных атласаў Беларусі і Чэхіі, дазваляе зрабіць некаторыя **высновы**.

1. Нягледзячы на тое што беларуская і чэшская мовы адносяцца да ўсходнеславянскай і заходнеславянскай груп славянскіх моў, некаторыя з прааналізаваных як літаратурных, так і дыялектных лексем абодвух атласаў суадносяцца паміж сабой даволі значна, што працягваюцца не толькі на лексічным, але і на фанетычным і марфалагічным узроўнях, г. зн. яны з'яўляюцца поўнымі моўнымі дублетамі (*мотыль* – *motýl*, *вашка* – *vážka*).

2. Пераважная большасць з прааналізаваных лексем мае агульнаславянскую аснову.

Акрамя таго, можна сказаць, што некаторыя з суадносных найменняў насякомых прыйшлі ў гаворкі чэшскай і беларускай моў праз польскую (*bedrunka* – *бедронка* з пол. *biedronka*, *biedrunka*, *biedronka*). Разам з тым, як вынікае з праведзенага аналізу, у гаворках беларускай і чэшскай моў можна сустрэць фактычныя, праўда, адзінкавыя, багемізмы (беларускае дыялектнае *вашка* поўнаасцю суадносіцца з літаратурным чэшскім *vážka*, а беларускае дыялектнае *гўсянка* мае несумненныя паралелі з чэшскім *housenka*).

3. Нават невялікі аналіз лінгвістычных карт нацыянальных і рэгіянальных дыялектных атласаў Беларусі і Чэхіі значна пашырае наяўныя звесткі пра багемізмы ў беларускай дыялектнай мове і, акрамя таго, дазваляе ўдакладніць моўныя арэалы тых лексем, якія не адлюстраваны ў Агульнаславянскім лінгвістычным атласе ці Лінгвістычным атласе Еўропы. Таму працяг падобных даследаванняў выглядае досыць перспектыўным і запатрабаваным як у беларуска-чэшскай, так і ў агульнаславянскай лінгвагеаграфіі.

ЛІТАРАТУРА

1. Лексічны атлас беларускіх народных гаворак : у 5 т. / Акад. навук Беларусі, Ін-т мовазнаўства ; пад рэд. М. В. Бірыла, Ю. Ф. Мацкевіч. – Мінск : Фонд фундамент. даслед. Рэсп. Беларусь, 1993–1998. – Т. 1 : Раслінны і жывёльны свет / Ф. Клімчук [і інш.] – 1993 – 160 с.
2. *Міхайлаў, П. А.* Назвы насякомых / П. А. Міхайлаў // Лексічныя ландшафты Беларусі : жывёльны свет / І. Я. Яшкін [і інш.] ; навук. рэд. Ф. Д. Клімчук, І. Я. Яшкін. – Мінск, 1995. – С. 172–178.
3. *Утешены, С.* Названия божей коровки (*Coccinella septempunctata*) в Общеславянском лингвистическом атласе / С. Утешены / Общеславянский лингвистический атлас. Материалы и исследования ; под ред. Р. И. Аванесов, С. Б. Берштейн, Г. П. Клепикова [и др.]. – Москва, 1977. – С. 16–33.
4. *Чарнякевіч, Ю. В.* Атлас гаворак паўночна-ўсходняй Брэстчыны / Ю. В. Чарнякевіч. – Мінск : Тэхналогія, 2009. – 255 с.
5. *Шаталава, Л. Ф.* Мікраслоўнік дыялектных назваў божай кароўкі / Л. Ф. Шаталава // Весн. Беларус. дзярж. ун-та. Сер. 4, Філалогія. Журналістыка. – 1970. – № 3. – С. 65–66.
6. Этымалагічны слоўнік беларускай мовы : у 14 т. / Акад. навук Беларусі, Ін-т мовазнаўства ; гал. рэд. В. У. Мартынаў, Г. А. Цыхун. – Мінск : Навука і тэхніка : Беларус. навука, 1978–2017. / Т. 1. А–Б. / уклад. І. І. Лучыц-Федарэц [і інш.]. – 1978. – 440 с. ; / Т. 2. В. / уклад. А. Я. Міхневіч [і інш.]. – 1980. – 344 с. ; / Т. 5. Каяць – Ліпянка. / уклад. В. У. Мартынаў, І. І. Лучыц-Федарэц [і інш.]. – 1989. – 320 с. ; / Т. 6. В. / уклад. І. І. Лучыц-Федарэц. – 1990. – 287 с. ; / Т. 12. А–Б. / уклад. Р. М. Малько, Г. А. Цыхун. – 1978. – 440 с.
7. *Český jazykový atlas : v 5 č.* / Akad. ved České Republiky, Ústavu pro jazyk český ; red. J. Balhar, P. Jančák. – Praha : Academia, 1992–2011. – Č. 2. / red. J. Balhar, P. Jančák. – 1997. – 507 s.

REFERENCES

1. *Leksichny atlas belaruskih narodnyh gavorak : u 5 t.* / Akad. navuk Belarusi, In-t movaznaustva ; pad red. M. V. Biryła, Yu. F. Mackevich. – Minsk : Fond fundament. dasled. Resp. Belarus', 1993–1998. – T. 1 : Raslinny i zhyvyol'ny svet / F. Klimchuk [i insh.] – 1993 – 160 s.
2. *Mihajlau, P. A.* Nazvy nasyakomyh / P. A. Mihajlau // Leksichnyya landshafty Belarusi : zhyvyol'ny svet / I. Ya. Yashkin [i insh.] ; navuk. red. F. D. Klimchuk, I. Ya. Yashkin. – Minsk, 1995. – S. 172–178.
3. *Utesheny, S.* Nazvaniya bozhej korovki (*Coccinella septempunctata*) v Obshchესlavjanskom lingvisticheskom atlase / S. Utesheny / Obshchესlavjanskij lingvisticheskij atlas. Materialy i issledovaniya ; pod red. R. I. Avanesov, S. B. Bershtejn, G. P. Klepikova [i dr.]. – Moskva, 1977. – S. 16–33.
4. *Charnyakevich, Yu. V.* Atlas gavorak paunochna-ushhodnyaj Brestchyny / Yu. V. Charnyakevich. – Minsk : Tekhnologiya, 2009. – 255 s.
5. *Shatalava, L. F.* Mikraslounik dyialektnyh nazvau bozhaj karouki / L. F. Shatalava // Vesn. Belarus. dzyarzh. un-ta. Ser. 4, Filologiya. Zhurnalistyka. – 1970. – № 3. – S. 65–66.
6. *Etymalogichny slounik belaruskaj movy : u 14 t.* / Akad. navuk Belarusi, In-t movaznaustva ; gal. red. V. U. Martynau, G. A. Cyhun. – Minsk : Navuka i tekhnika : Belarus. navuka, 1978–2017. / T. 1. A–B. / uklad. I. I. Luchyc-Fedarec [i ish.]. – 1978. – 440 s. ; / T. 2. V. / uklad. A. Ya. Mihnevich [i ish.]. – 1980. – 344 s. ; / T. 5. Kayac' – Lipyanka. / uklad. V. U. Martynau, I. I. Luchyc-Fedarec [i ish.]. – 1989. – 320 s. ; / T. 6. V. / uklad. I. I. Luchyc-Fedarec. – 1990. – 287 s. ; / T. 12. A–B. / uklad. R. M. Mal'ko, G. A. Cyhun. – 1978. – 440 s.
7. *Český jazykový atlas : v 5 č.* / Akad. ved České Republiky, Ústavu pro jazyk český ; red. J. Balhar, P. Jančák. – Praha : Academia, 1992–2011. – Č. 2. / red. J. Balhar, P. Jančák. – 1997. – 507 s.